

ՕՏԱՐԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՍԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿՅԱՆԻ ՀՈՒՇԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

ԼԻԼԻ ՄԻՐՈՒՄՅԱՆ

Յուրաքանչյուր գեղարվեստական երկի լեզվի ինքնատիպության հիմքում նախ և առաջ բառապաշարն է, որի համակողմանի ուսումնասիրությամբ բացահայտվում են հեղինակի հմտությունը, բառընտրության և բառագործածության վարպետությունը:

Հարուստ ու բազմաշերտ է Ս. Կապուտիկյանի հուշագրության¹ բառապաշարը: Այն բնորոշվում է ոճական-արտահայտչական զգալի լիցք ունեցող համագործածական, ժողովրդախոսակցական, բարբառային, արևմտահայերեն բառերի, նաև նորակազմությունների լայն գործածություններով: Հուշագրությունների բառապաշարի մի մասն են կազմում նաև *օտարաբանությունները*: Օտար բառերով ու արտահայտություններով են ոճավորված հեղինակի՝ հայագգի որոշ հերոսների խոսքերը, իսկ օտարազգիների խոսքը գրողը երբեմն շարադրում է համապատասխան լեզվով:

Գրական լեզվի համար անցանկալի և անթույլատրելի օտար բառերի (նաև քերականական օտարաբանությունների) գործածությունները գեղարվեստական խոսքում ոճական-արտահայտչական առումով արժևորվում են նրանով, որ ստեղծում են օտար միջավայրի, տարբեր ժողովուրդների կենցաղի ազգային գունավորում, հանդես են գալիս որպես երգիծանքի միջոց և անհատականացնում են հերոսների խոսքը: «Գեղարվեստական գրականության լեզվում օտար բառերն անհրաժեշտ են որպես այլ ժողովուրդների կենցաղի գունեղ արտացոլման և մտքերի արտահայտման ավելի արդյունավետ միջոցներ»²:

¹ Կապուտիկյան Ս., Քարավանները դեռ քայլում են, Երկերի ժողովածու 2 հատորով, հ. 2, Երևան, 1973 (այսուհետև՝ 1), Խճանկար հոգու և քարտեզի գույներից, Երկեր 3 հատորով, հ. 3, Երևան, 1985 (այսուհետև՝ 2), Գույներ նույն խճանկարից, Երևան, 1989 (այսուհետև՝ 4), Հոգու նույն երթուղիներով, Երևան, 1993, Քարավանները հեռանում են, Երևան, 1999: Վերջին երկու հուշագրություններն ամփոփված են նաև «Իմ կածանը աշխարհի ճանապարհներին» գրքում, Երևան, 2002 (այսուհետև՝ 3):

² Голуб И. Стилистика современного русского языка, М., 1976, с. 116.

Ս. Կապուտիկյանի հուշագրություններում ներկայացվող օտար միջավայրը լայն հնարավորություն է տվել օտար բառերի, արտահայտությունների գործածության համար, իր արտացոլումը գտել արտահայտիչ, ներդաշնակ, ճշմարտացի պատումով ու նկարագրությամբ: Այդ միջավայրի համապատասխան երանգ են ստեղծում հեղինակային խոսքում գործածված մի շարք օտարաբանություններ. «Մեծ քաղաքներում, մանավանդ *«թրաֆիգ»* ժամերին, ավտոմեքենաները ուղղակի երեսպատում են փողոցները» (2236, 201, 4248, 2186), «Օրվա *սիկ* ժամն է» (4580), «Թիվ ու ամսաթվի տակ դրված էր ... Ռիչարդ Նիքսոնի *ֆաքսիմիլեն*» (2345), «Ալիսն իր ավտոմեքենան կանգնեցրեց ... *«պարկինգում»* (2329), «... ծննդյան *քեյքի* ժամանակ օրվա հերոսը ... հանգցնում է հորեյանական կարկանդակի մոմերը» (2214), «... նա հնարել էր մի հարմարանք, որ *«թոսպո»* կոչվող ... հացաշերտեր է թողարկում» (2300), «...*կոնդիշներ* ... որոշված ջերմաստիճանից ավելի ջերմություն բաց չէր թողնում» (2309), «Կյուրենցիների *քեմպում* ենք» (1413):

Տարբեր՝ ամերիկյան, գերմանական, իտալական, եգիպտական միջավայրերի, այդ ժողովուրդների կյանքին, կենցաղին համապատասխան ազգային երանգավորում ստեղծելու նպատակով Կապուտիկյանը դիմում է նաև *փոխառյալ բառերի* գործածությանը: Այդ բառերը Ֆ. Խլղաթյանն անվանում է *տարաշխարհիկ բառեր*³, Էդ. Աղայանը՝ *հայրկական փոխառություններ*⁴՝ նշելով, որ դրանք «ցույց են տալիս այս կամ այն երկրին հատուկ երևույթներ, այս կամ այն ժողովրդին հատուկ սովորույթներ, կենցաղային սովորույթներ, իրեր, արտադրանքներ և այլն»⁴: Օտարաբանությունների համեմատ սակավաթիվ այս բառերն ունեն զուտ անվանողական արժեք հետևյալ խոսքաշարերում. «... իր փառահեղ առանձնատանը *«կոկորեյլիարթի»* էր կազմակերպել» (1310), «Բոննը ... Գերմանիայի մայրաքաղաքը դառնալու պատվին արժանացավ ... պետական *կանցլեր* Ադենհաուերի ծննդավայրը լինելու բերումով» (339), «Ես իզուր էի հավակնում նստել կառամատույցի ջրերում նազելիորեն օրորվող *գոնդոլներից* մեկը, ըստ երևույթին նրանք, ինչպես Ճապոնիայում՝ *գեյշաները*, քջերին մատչելի մի հաճույք է ...» (4562), «Փարավոնների դամբանների առաջ և տաճարների մոտերքում սպիտակ, երկար խալաթներով, փաթեղացվոր *ֆելլահները* գետնին փռել և վաճառում էին իրենց ձեռքով պատրաստած

³ **Խլղաթյան Ֆ.**, Ոճաբանական բառարան, Երևան, 2000, էջ 159:

⁴ **Աղայան Էդ.**, Ընդհանուր և հայկական բառագիտություն, Երևան, 1984, էջ 169: Այս բառերը հայտնի են նաև *էկզոպիզմներ* անվանումով:

պարզունակ արտադրությունները ...» (1475):

Թուրքական միջավայրի գունավորում են ստեղծում *կշլա* (զորանոց)⁵, *ասնաֆ* (արհեստավոր), *ասկյար* (զինվոր) փոխառյալ բառերը Վանի ինքնապաշտպանության նկարագրությունում, թուրք ժողովրդի ներկայացուցիչների մասին ակնարկներում. «... հոգսն են ցնդում ... հյուպատոսարանը, Համուտ աղայի *կշլան* ...» (2283), «... թուրք «*ասնաֆի*» հետ է ձեռնարկել այս գործը...» (387), «... կանայք հանդես էին գալիս ... թուրք *ասկյարների* ... դերում» (348):

Որքան էլ ոճաբանական տեսակետից առավել ուշագրավ ու հետաքրքրական են գործածության սահմանափակ ոլորտ ունեցող օտար բառերը, այնուամենայնիվ, հանրության լայն շրջանակներում այդ բառերի անհասկանալիությունը հաճախ առաջ է բերում խոսքի ոչ ճիշտ ընկալում: Գեղարվեստական իրական միջավայր ստեղծելու և միաժամանակ անհասկանալիության ու խորթության տպավորությունը մեղմելու նպատակով հուշագրություններում հաճախ օտար բառերին ու արտահայտություններին անմիջապես հաջորդում են հայերեն համարժեքները: Դրանով ավելի է ընդգծվում օտարաբանությունների՝ միայն միջավայրի համապատասխան գունավորում ստեղծելու արժեքը, ինչպես. «*Սինեմա* այստեղ ասում են *կինոյին*» (1375), «... «*Հայաթ* ... արաբերեն նշանակում է *կյանք, վայելք...*» (270), «... «*Քրիսմըսը*», *այսինքն՝ Քրիստոսի ծննդյան օրը*» (2375), «... Ժամը 1416 թվերի դիմաց գրված է *պոչիվկա, այսինքն՝ հանգիստ*» (4155), «... եկվորները փոփում են լայնարձակ տարածություններում, որ բնիկների լեզվով կոչվում է *պամպա արոտավայր*» (4470):

Գործածության հաճախականության առումով հուշագրությունների բառապաշարում առավել շատ են ոճական տարբեր նպատակներով գործածված *ռուսերեն* կամ *ռուսերենի միջնորդությամբ* հայերենին անցած բառերը: Այդ բառերով գրողը ոճավորում է նաև հերոսների խոսքը, այն դարձնում առավել բնական ու անմիջական, ինչպես, օրինակ՝ «Հոգու նույն երթուղիներով» հուշագրության հերոսների՝ իջևանցի Դավթյանի, Սվետլանայի խոսքերը. «*Էս ըմենը* կապել ա պետք, էստեղ շատ խիստ ա, եթե չկապենք, 40 մարկ *շպրաֆ* պիտի տանք» (323), «... ո՞վ դրան *միկրոֆոն* կտար...» (331) և «Էդքան որ

⁵ Թուրքերեն բառերի բացատրությունները տրվում են ըստ Ռ. Ղազարյանի «Թուրքերեն- հայերեն բառարան»-ի, Երևան, 2003:

դժգոհում ես, Հայաստան արի, ինչու չես գալիս ... որպես *տորիստ* գալիս ես ու իսկույն ետ փախչում» (324): Կամ՝ «Քարավանները դեռ քայլում են» հուշագրության հերոսի՝ վարսահարդար Սարգիսի աշակերտ վարպետ Ավետիսի խոսքը. «Ետքը պիտի իմ *սալոն*ս բանամ» (1107):

Առօրյա-կենցաղային նկարագրություններում հանդիպող ռուսերեն բառերը (այդ թվում՝ նաև նշվածները), որոնց մի մասը միջնորդավորված փոխառություններ են, լայն գործածություն ունեն բարբառներում և ժողովրդախոսակցական լեզվում: Այդ օտար բառերը առօրյա-խոսակցական լեզու են ներթափանցել տվյալ լեզուն կրող հանրության հետ անմիջական շփման հետևանքով: Դրանք նույնպես ընդգծում են հեղինակի՝ խոսքին անմիջական, ժողովրդական երանգ հաղորդելու, հերոսների կյանքն ու գործը պարզ, անպաճույճ ոճով ներկայացնելու ձգտումը, որը բխում է հուշագրությունների նյութից և հեղինակային նպատակադրումից: Կապուտիկյանի հուշագրությունների թեման օտարության գիրկն ընկած հայ ժողովուրդն է, որի լեզվամտածողությունը ինչ-ինչ չափերով փոխվել է օտար լեզվի ազդեցությամբ, ուստի գործածում է այնպիսի բառեր ու արտահայտություններ, ինչպիսիք են՝ *ակցենտ* (127), *գարաժ* (272, 1444), *մոդայիկ* (386, 2271, 149), *բազաժ* (1433), *կազինո* (451), *սուվենիր* (3285), *կոնկուրս* (271), *ֆուգա* (3319), *միկրոֆոն* (1225), *կոմպյուտեր* (3331), *բուլվար* (13, 29), *անտիկվար* (372, 2307, 211), *շեֆ* (2262, 3288), *սերվիս* (1456), *սալոն* (29, 3334, 338), *իմպորտնի* (2116), *սապոզ* (119, 410), *սեզոն* (478), *սիգարետ* (4120), *տորիստ* (2309), *կոլեգա* (3243), *տրադիցիա* (179), *կավալեր* (2196, 1387), *կամպանիա* (458), *ոխս* (3210, 242), *շոկ* (4533):

Թեև այս բառերի կիրառությունը, երբեմն նաև կրկնությունը պարզ, անկաշկանդ ու բնական են դարձնում ասելիքը, սակայն այդ օտարաբանությունները հուշագրություններում, հատկապես հեղինակային խոսքում երբեմն անցանկալի բառագործածություններ են, մանավանդ որ դրանց մի մասի հայերեն համարժեքները նույնպես գործածական են խոսակցական լեզվում, օրինակ՝ «... կասկածել են մաշկի քաղցկեղ, *օպերացիա* են արել» (2121), «Սա ... արդեն մի որոշակի «շանս» էր՝ հաջող թոփքի համար ...» (2421), «Ինչպիսի~ դեղեր ասես, որ չէին բերում ինձ *դոկտորն* ու իմ բարեկամները» (168):

Հեղինակային խոսքում եվրոպական լեզուներից ռուսերենին անցած մի խումբ օտար բառեր տերմինային արժեք ունեն. *ինվեստիցիա* (3245), *ինտեգրացիա* (3245), *էպիկետ* 3305), *էնտրուիզազմ* (2304), *ինտերվյու* (3203), *ինտերյեր* (2115), *կոնֆակտ* (2118), *օրիենտացիա* (2311), *կոնսենսուս* (3104),

ինտուիցիա (437), *ինտերմեդիա* (4 40), *նեցիդիվիստ* (1146), *դեկլարացիա* (474), *էմանսիպացիա* (377)*:

Օտար միջավայրին ավելի ներդաշնակ են միջազգային նշանակություն ունեցող, առավել լայն ու հաճախակի կիրառության շնորհիվ հանրությանն ավելի հարազատ ու հասկանալի այս բառերը, քան նրանց գրական համարժեք թարգմանությունները, ինչը հաճախ չի խրախուսում նաև ինքը՝ Կապուտիկյանը. «Միջազգային գործադրություն ունեցող բառերից բոլորը չէ, որ պետք է թարգմանել»⁶:

Տերմինային նշանակություն ունեցող օտար բառերը, նաև դրանց հայերեն համարժեքները գիտական ոճի արտահայտություններ են: Հուշագրությունների լեզվում հեղինակային-վերլուծական որոշ հատվածներ հրապարակախոսական ոճի դրսևորումներ են. հիշյալ բառաշերտի գործածությունը վերամբարձություն է հաղորդում խոսքին, ուժեղացնում խոսքի ներգործության ուժը, ինչպես. «... մենք ունենք Թուրքիայի ու Ադրբեջանի պես հարևաններ, ունենք մեր հենց այդ *գեոպոլիտիկայով* պայմանավորված երկարամյա ռուսական արևելում» (364), «Ամբողջովին ամերիկացած, նյութապես ամրացած, կրթական *ցենզը* ապահոված հայը այլևս վախ չունի, որ իրեն ամերիկացի չեն համարի» (2414), «...պետք է տեղի ունենար Ասիայի և Աֆրիկայի բանաստեղծների *սիմպոզիումը*» (267), «Նրա «Լծի տակ» վեպը, լինելով բուլղար ժողովրդի խիզախումների *էպոպեան* ... համահունչ է մեր պատմությանը» (4186):

Այս օտարաբանությունների ոճական արժեքը հուշագրություններում ընդգծվում է հատկապես այն դեպքում, երբ դրանք գործածվում են ոչ համապատասխան ոլորտում, հերոսների, առօրյա երևույթների նկարագրություններում. «...հայ ընտանիքի հարսներ էին ... որոնք, ամուսիններին ֆրանսերենով լիակատար *կապիտուլյացիայի* ենթարկելուց հետո, ուզում էին կեսուր կեսարին էլ հայերենով զինաթափ անել...» (233), «Դոյակի տիրուհու

* Այս շարքից որոշ բառեր՝ ինվեստիցիա (ներդրում), օրիենտացիա (կողմնորոշում), կոնսենսուս (միակարծիքություն), ինտուիցիա (ներմբռնում), դեկլարացիա (հայտարարագիր), Կապուտիկյանի ստեղծագործական շրջանում չունեին հայերեն համարժեքներ: Այդ ժամանակաշրջանում օտարաբանություններ չէին նաև շարադրանքում նշված տերմինային նշանակություն ունեցող այլ բառեր՝ գեոպոլիտիկա (աշխարհաքաղաքականություն), սիմպոզիում (գիտաժողով), էպոպեա (սխրագործություն):

⁶ Վահանյան Գ., Լեզուն մեր հոգևոր հարստությունն է. «Գարուն»-ի հարցազրույցը Սիլվա Կապուտիկյանի հետ, «Գարուն», 1985, № 9, էջ 63:

ռեսպավիացիան հետապնդող այս ամբողջ զարդ ու հարդարանքից միայն թանձրապակի ակնոցներն էին, որ հասնում էին իրենց նպատակին» (258):

«Խճանկար հոգու և քարտեզի գույներից» հուշագրությունից բերված այս հատվածներում գրողը ներկայացնում է Քվեբեքի համալսարանում հայերեն սովորել ցանկացող հայ կանանց, «Արմավիր» դղյակի մենակյաց տիրուհուն: Օտար *կապիտուլյացիա* (պատերազմում հաղթող կողմի առաջադրած պայմաններով պարտվող պետություն, նաև նրա զինված ուժերի անձնատուր լինելը⁷), *ռեսպավիացիա* (վերականգնում) բառերն այս դեպքում ծառայում են ոճական որոշակի նպատակի իրականացմանը՝ հեգնանքի դրսևորմանը, կյանքի տարբեր երևույթներ, մարդկային զանազան հարաբերություններ բացահայտում երգիծական նրբերանգներով: Ոճական նույն գործառույթն է կատարում *էրուդիցիա* (բազմահմտություն, խորահմտություն, բազմակողմանի զարգացածություն) բառը խոսքային տարբեր իրադրություններում՝ դրսևորելով գրողի հեգնական վերաբերմունքն արտասահմանյան ռադիոյով հայերի մասին կցկտուր տեղեկություններ հայտնաձև հաղորդավարուհու, մեկ այլ դեպքում՝ հերոսի նկատմամբ. «... արևմտյան բարձր *էրուդիցիայի* փայլուն մի օրինակ էր այդ տեղեկատվությունը» (289), «Ձավենը շտապում է ցուցադրել իր *էրուդիցիան*՝ ճշգրտելով պարող աղջիկների գիշերային սակագները» (1375):

Օտար բառի ընտրությամբ գրողը բացահայտում է հերոսի էությունը, արտաքինը, ընդգծում վերաբերմունքը: Այս տեսակետից տպավորիչ է օտար արտահայտությամբ ու բառով ոճավորված դարսեցի, ռուս տարագիրների շրջապատում մեծացած Մարգո Հովհաննիսյանին բնութագրող հեղինակային խոսքի հետևյալ հատվածը, որտեղ օտար բառի հասարակաբանական երանգը նպաստում է հերոսուհու արտաքինի նկատմամբ հեղինակի անբարյացակամ վերաբերմունքի դրսևորմանը. «... դարսեցի Մարգոն էլ «չինահայ» էր... ապրել է ռուս *էմիգրանտների* շրջապատում: Սակայն, չնայած այդ շրջապատին, Մարգոն «*свой человек*» էր ... իր հաստիկ, զուտ «երևանյան» *գաբարիտներով* ...» (2352):

Նույն խոսքաշարում համանուն օտար բառերի՝ անձնանվան և նույն բառի՝ որպես հասարակ անվան գործածությունը ձևավորել է ինքնատիպ բառախաղ՝ ընդգծելով գրողի համակրանքը «Գույներ նույն խճանկարից»

⁷ Օտար բառերի բացատրությունները տրվում են ըստ **Ա. Հայրապետյանի** «Օտար բառերի բառարան» -ի, Երևան, 2011:

հուշագրության հերոսի՝ Կարո Քաբուլյանի բուլղարուհի կնոջ նկատմամբ. «...*Վեսելկա* ուրախ անունով կլորիկ, ծիծաղն երեսին, սիրտ մտնող տիկին է, մի իսկական *վեսելկա* ...» (4170):

Հուշագրություններում հանդես եկող անհատները, որոնք իրական դեմքեր են, ներկայանում են իրենց հատուկ մտածելակերպով, աշխարհըմբռնումով և իրենց բառուբանով: Կերպարի խոսքը ոճավորելով օտար բառերով՝ գրողը բացահայտում է նրա հոգեբանությունը, էությունը, կյանքի երևույթների նկատմամբ վերաբերմունքը: Նրա մարդկային նկարագիրը կերտելիս գրողը երբեմն էլ նկատի է ունենում նաև ծագումը: Այսպես՝ ծագումով թուրքահայ, վրացահայ հերոսների խոսքերում համապատասխան լեզվից ընտրված բառերի գործածության ոճական նպատակը կերպարի հավաստիությունը հիմնավորելն ու նրանց ազգային ակունքն ընդգծելն է: Ոճական առաջին գործառույթ են կատարում թուրքերեն *յախալամիշ*, *օրթալըղ*, *սարսըրմիշ* բառերը «Քարավանները դեռ քայլում են» հուշագրության հերոսներից մեկի՝ բժիշկ Գասպարյանի խոսքում՝ խտացնելով հեղինակի կողմից նախապես հիշատակված հանգամանքները. Թուրքիայից էր, թրքախոս ծնողների զավակ, հայերեն վատ գիտեր, այդ պատճառով հաճախ էր դիմում թուրքերենին. « Ատիկա մուշտերիներուն *յախալամիշ* ընելու համար է... *օրթալըղը* հիվանդն է, որ զիյան կընե...» (167), «Գլուխնիդ *սարսըրմիշ* կըլլա՛...», որին հաջորդում է հեղինակային բացատրությունը՝ «*Սարսըրմիշ*՝ ... *Սարսաղ* բահի՛ց է: Ատ է» (167):

Ուշագրավ է նաև նույն հուշագրության մեկ այլ հերոսի՝ ծագումով թիֆլիսեցի Կարո Հուսենճյանի խոսքը: Վրացերեն, ռուսերեն բառերն ու արտահայտությունները մտերմիկ, անմիջական, մի փոքր էլ երգիծական լիցք են հաղորդում նրա խոսքին, ընդգծում հերոսի ազգային լեզվի ակունքը, ժողովրդական պարզ ու անկաշկանդ լեզվամտածողությունը, հերոսի ողջ ներաշխարհը, ուրախ ու աշխույժ բնավորությունը. «Օ, Սիլվա~, եկար ... *Յ~ավդ փանիմ, շենի ճիրիմե, դոռոգոյ փովարիշ* ... Մի՛ խնդար, մեծ հայրիկիս լեզուն է, թիֆլիսցի եղած է» (157), «Հապա մեր «Վերածնունդը» ինչո՞ւ չես հիշեր ... *Թելեֆոնեն* ըսած քանի մը խոսքերս գրեցիր գրքիդ մեջը, անկե ետքը մոռցա՛ր զիս, *գենացվալե*, ցավդ տանեմ...» (1135):

Տրամագծորեն հակառակ գործառույթն են կատարում օտարաբանությունները «Քարավանները հեռանում են» հուշագրության հերոսուհիներից մեկի՝ տիկին Դեմիրճյանի խոսքում: Նա, հեղինակի պնդմամբ, «երբ խոսքը վերաբերում է բեյրութահայերին, խոսում է ռուսերեն»: Այս դեպքում օտար

լեզուն, հայերենին զուգադրված օտարահունչ նախադասությունները դառնում են իրականության երևույթների և անձանց նկատմամբ ոչ բարյացակամ վերաբերմունքի դրսևորման հատուկ միջոցներ: Դրանց գործածությամբ ընդգծվում է նաև կերպարի՝ խոսքին պաշտոնական տեսք հաղորդելու ձգտումը. «Ох, эти бейрутцы! Сами не знают, что делают ... ես հենց սկզբից ուզեցի ձեզ մեր կողքը հրավիրել ... Как можно было с Вами так поступать...» (3301):

Օտար բառերը լրացուցիչ գունեղանգ են հաղորդում նաև այլ հերոսների խոսքին:

Բացի խոսքի անհատականացումից՝ հայ կերպարների խոսքում օտարաբանություններն ունեն նաև օտար միջավայրի՝ մայրենի լեզվի վրա թողած ազդեցությունը շեշտելու միտում, ինչպես օրինակ՝ Սեմ Բակոբյանի, ծաղրանկարիչ Ալեքսանդր Սարուխանի, սիրելի ու մտերիմ հերոսուհուն՝ Բեաթրիսի խոսքերում. «... մադագասկարցի աղջիկ մը գտա և *քոնպրակպ* կապեցի» (3285), «...Մանրամասն կլուսաբանեն նշանավոր մարդոց ... կյանքի բոլոր մանրամասնությունները՝ առաջին անգամ ե՞րբ սիրահարվեցավ, քանի՞ անգամ է ամուսնացած, քանի՞ անգամ *դիվորս* ըրած է...» (1429), «Այո՛, *արշի-միլիոներ* ես, *արշիմիլիոներ*...» (2241), որին հաջորդում է հեղինակային բացատրությունը՝ «*Արշիմիլիոներ*». *այսինքն՝ հարուստ, շատ հարուստ, անսահման հարուստ*» (2241):

«Գույներ նույն խճանկարից» հուշագրության հերոսներից մեկը՝ Ալեքսանդր Կազարովը, դարձյալ հեղինակի վկայմամբ, «նեղն ընկած տեղը ռուսերենն է մեջտեղ բերում»: Կերպարի խոսքում օտար լեզվի ազդեցությունն ընդգծվում է նաև առօրյա-խոսակցական աղքատ բառապաշարի առկայությամբ: Օտար բառերի գործածությամբ գրողը բացահայտում է նաև կեղծ ազնվական լինելու հավակնությամբ տառապող անձի խղճուկ, օտարամոլ հոգու էությունը. «Դուք բոլորդ *բեզդելնիկներ* եք» (4623), «... էրեկ էստեղ *դեն ոստղենի* էր, մե 20 հոգի նստած էին» (4624):

Հուշագրությունների լեզվում օտար բառերի գործածությունը հեղինակի՝ տարբեր լեզուների իմացությամբ բացատրելն անհիմն է թվում: Դա հաստատում են նաև այդ ստեղծագործություններում այս կամ այն օտար լեզվին չտիրապետելը հաճախակի շեշտող, օտար բառի անհասկանալիության պատճառով անհարմար իրավիճակների մեջ հայտնվելու գրողի ակնարկները, նաև միայն տվյալ իրադրությունում օտար բառ-նախադասություններով հեղինակի պատասխանները. «*Օոա՛, օոա՛*, հարցնում է... Ես ու Վարդուհին իրար երեսի ենք նայում. ի՞նչ է նշանակում «*օոա*»: Երևի հարցնում է՝ ոսկի՞ է, գլխի

ընկավ Վարդուհին: Սի', սի', պատասխանեցինք, *ոռա ...*» (4388), կամ՝ «Ես հայ եմ ... *Armen, armen*, ինքս ինձ ցույց տալով, իմ կարծիքով անգլերեն բացատրեցի ես» (289):

Այս տեսակետից հիմնավորվում է դրանց գործածության զուտ ոճական միտումը:

Այսպիսով, հուշագրությունների լեզվում օտար բառերը համոզիչ են դարձնում նկարագրվող տարբեր միջավայրերը, ստեղծում ներդաշնակ ազգային գունավորում, ոճական յուրահատուկ երանգավորում հաղորդում հերոսների խոսքին:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Ս. Կապուտիկյանի հուշագրությունների լեզուն հարուստ է օտար բառերի ու արտահայտությունների լայն դրսևորումներով: Դրանք հանդիպում են և՛ հեղինակի, և՛ հերոսների խոսքում: Հեղինակային խոսքում գործածված օտարաբանությունները ստեղծում են օտար տարբեր միջավայրերի իրական գունավորում: Տարբեր ժողովուրդների կյանքին, կենցաղին ազգային երանգ են հաղորդում նաև փոխառյալ բառերը (էկզոտիզմներ): Համեմատաբար շատ են ռուսերեն բառերը: Դրանց գործածությամբ գրողն ապահովում է խոսքի բնականությունն ու անմիջականությունը: Հերոսների խոսքում օտարաբանություններն ընդգծում են օտար միջավայրի ազդեցությունը:

Բանալի բառեր – Ս. Կապուտիկյան, հուշագրություն, բառապաշար, օտարաբանություններ, փոխառյալ բառեր, ռուսերեն բառեր, բարբառ, ժողովրդախոսակցական լեզու, օտար լեզու, գիտական ոճ, հրապարակախոսական ոճ, հեզնանք:

ВАРВАРИЗМЫ В МЕМУАРАХ СИЛЬВЫ КАПУТИКЯН

ЛИЛИ МИРУМЯН

Язык мемуаров С. Капутикян богат широкими отображениями иностранных слов и выражений. Они встречаются в словах как автора, так и героев. Варваризмы, которые использованы в словах автора, создают реальную раскраску иностранной разной среды. Заимствованные слова (экзотизмы) передают национальный оттенок жизни и быту разных народов. Относительно много русских слов. Используя эти слова, писатель обеспечивает натураль-

ность и непосредственность речи. Варваризмы в словах героев подчеркивают воздействие иностранной среды на родной язык.

Ключевые слова – С. Капутикян, мемуары, лексикон, варваризмы, экзотизмы, русские слова, диалект, разговорный язык, иностранный язык, научный стиль, публицистический стиль, ирония.

BARBARISMS IN SILVA KAPUTIKYAN'S MEMOIRS

LILI MIRUMYAN

Silva Kaputikyan's memoirs are rich with a wide scope of foreign words and expressions. They are both in the diction of the author, and in that of her heroes. The barbarisms used in an author's works create a real coloring of various foreign conditions. The loanwords (exoticisms) transmit a national hue to the life and everyday activities of different peoples of the world. Russian words are relatively many in Kaputikyan's memoirs. Their usage provides her diction with naturalness and spontaneity. Barbarisms in the diction of the characters emphasize the impact of foreign environment on one's native language.

Key words - S. Kaputikyan, memoir, lexicon, barbarisms, loanwords, Russian words, dialect, colloquial language, foreign language, scientific style, journalistic style, irony.